

WERKBLAD 3-1

Theodor W. Adorno: Gedichten na Auschwitz?

De Joods-Duitse filosoof Theodor W. Adorno (1903-1969) beweert in 1949 dat het barbaars zou zijn om na de gebeurtenissen in vernietigingskampen als Auschwitz gedichten te schrijven: 'Nach Auschwitz ein Gedicht zu schreiben, ist barbarisch'. Maar de Duitse literatuurwetenschapper Peter Zsondi voegt eraan toe: het is barbaars... 'tenzij het gedicht over Auschwitz gaat' en hij verwijst daarbij naar het gedicht Todesfuge.

Opdracht 1.

Wat zou Adorno kunnen bedoelen met zijn uitspraak, dat het barbaars is om na Auschwitz nog gedichten te schrijven?

Enkele jaren later erkent Adorno dat het misschien onjuist is om te zeggen dat je na de verschrikkingen in kampen als Auschwitz geen gedichten meer zou mogen schrijven. Het is juist van belang om Auschwitz niet te vergeten en om het verdriet te uiten. Hij zegt dan: 'het blijvende lijden mag geuit worden, zoals een gemartelde het recht heeft om te schreeuwen.' Dat kan ook door middel van kunstwerken. Maar, zegt hij, de kracht of schoonheid van een kunstwerk mag de verschrikkelijke gebeurtenissen niet overschaduwen of doen vergeten.

Opdracht 2.

Wat vind je van deze aanvulling van Adorno?

Paul Celan zegt over zijn gedichten: 'Elk woord is met directe betrekking tot de werkelijkheid geschreven'. Over Todesfuge schrijft hij '*Een graf in de wolken* is geen metafoor' en 'Ook mijn moeder heeft alleen dit graf'. Maar in een terugblik schrijft hij later: 'Misschien heb ik in mijn vroege gedichten wel de neiging tot het poëtiseren van de werkelijkheid gehad, maar dat doe ik nu niet meer.'

Opdracht 3.

Stel jezelf de volgende vraag: Is Todesfuge een 'mooi' gedicht? Waarom? En als het 'mooi' is, kan het dan toch op een waardige manier de verschrikkingen van de Jodenvervolgung tot uitdrukking brengen?
